

שידור רדיו בתוכנית של חיים צור, רשת א'

מועד ההקלטה 20.12.99

לילה של הפגזות

בימים אלה כשעל סדר היום הציבורי עומד נושא השלום עם הפלסטינים, עם הסורים ועם הלבנונים, אינני יכול שלא לקשור את השלום עם מלחמה, שהרי לחם ומלחמה יצאו משורש אחד ומה יכול לסמל את השלום יותר מלחם, אפילו מלחמת הקיום קשורה בלחם.

הבריטים היו עדיין בארץ, אבל השכונות הצפוניות של ירושלים היו מופגזות על-ידי הערכים ושותפיהם הבריטים מידי לילה בלילה. הם ירו מעל הגבעות של נבי סמואיל לעבר שכונת הבוכרים, שבה התגוררתי באותם ימים.

אלמלא נבנתה ירושלים באבן הרי שהייתה נחרבת עד היסוד. בתום המלחמה נשארה ירושלים פצועה. גגותיה האדומים היו מרוסקים, עצים עתיקי יומין נעקרו, בבחינת כי האדם עץ השדה.

לילה אחד שאותו לא אשכח לעולם. ההפגזה הייתה כל כך קרובה. שמענו קולות הרס אצל השכנים. עצים קרסו.

שאלתי את אבא: "אבא, הלילה כולנו נמות?". נצמדתי בחרדה לכרסו הגדולה של אבא בבקשת מקלט.

ואבא אמר: "איזו קרידו, בני היקר, במלחמה אנשים מתים. אנשים נפצעים. אנשים גם חיים. אנשים מתרוששים. אנשים גם מתעשרים. אנחנו נברח. נחפש מקלט. אולי נחיה. אולי נמות".

התזמורת הסימפונית הלילית ניגנה מוסיקה מלחמתית. זמזום כדורים ורעם פגזים. ריח כבד של אבק שריפה עמד באוויר. אנשי משמר העם זעקו שנכבה את האורות ונרד למקלטים. אימא הגישה לי מים ממותקים כדי להסיר ממני את הפחד.

"הפגזים הולכים וקרבים אלינו", אמרתי.

יצאנו לחפש מקלט בעיר שלא היו בה מקלטים. בחוץ היה קור עז.

דפקנו על דלת ביתה של האופה הקווקזית וביקשנו למצוק מקלט בביתה במרתף הבניין.

"תחפשו לכם מקלט במקום אחר", אמרה וטרקה את הדלת בפנינו.

"תפתחי את הדלת לפני שאני שובר אותה", זעק אבא באחד הכעסים האופייניים שלו, "עוד מעט כולנו נמות מהפגזים ומהיריות". האופה הקווקזית פתחה את הדלת וסרחון כבד היכה על פנינו. עיוותתי את פניי. אימא ניהמה אותי ואמרה:

"איז'ו, לריח מתרגלים. כל בית והריח שלו".

ישבנו על הכיסאות מסביב לשולחן. האופה בחנה אותנו בשינאה גלויה ושתקה. אימא ביקשה לשבור את הקרחה והוציאה תרמוס של תה מתוק, מזגה לתוך מכסה המתכת והגישה לאופה. זו קירבה את הכוס, הריחה והחזירה לאימא בחוסר אמן.

"מה קרה שאנשים מכובדים כמותכם מוצאים מקלט במרתף של אופה ענייה?"

היה ברור שהיא מבקשת שנסתלק מביתה אל התופת שבחוץ.

"אף פעם אתם לא קונים אצלי לחם ופתאום הבית שלי מוצא חן בעיניכם.

בחוץ נורתה אש תופת. רעפים עפו. עצים קרסו. חלונות התנפצו. שני עכברונים קטנים שיחקו בתופסת מעל שק קמח שעמד בפינה.

"אימא", התחננתי, "אני רוצה לצאת החוצה ולנשום", והקאתי על שולחנה של האופה. היא נטלה את המערוך וביקשה לסלק אותי חשבון. אבא הציל את חיי ומשך את המערוך מידה. אימא קינחה את השולחן בקצה הסינר שלה.

"אומרים שבמלחמות יש אחדות של ישראל", העירה אימא.

"מוטב למות ולא להישאר אצל האופה. קולות ההפגזה התרחקו מהשכונה. בואו נחפש מקלט בביתו של המוהל", עטף אותי אבא בשמיכת צמר צבאית שקנה פעם מחיילים אוסטרליים, נשא אותי בידיו החסונות ויצאנו לדרך.

צלליות של פליטים היו בצדי דרכים. זה הולך וזה בא ואין איש יודע לאן ללכת. לאור הירח הבחנתי בסוס מת שעינו פקוחה ומביטה בנו.

התדפקנו על דלת ביתו של המוהל. הוא פתח את הדלת עד לגבול שרשרת הביטחון, וזעק:

"מה זה? השתגעו? מטיילים באמצע ההפגזות? אתה רוצה להרוג את אשתך ואת הבן שלך? בזמן מלחמה כל אחד בביתו. מה שאלוהים רוצה הוא שיהיה".

נזכרתי שהמוהל היה מבאי ביתנו. אבא הגיש לו תמיד כוסית ערק זחלאווי ומלפפונים צעירים וקשיחים שהעלו ריחות טובים של מיקשה. כיבוד ההולם כל מוהל. אבא חתך כל מלפפון לארבעה חלקים שווים, זרה מלח והגיש למוהל והוא ושתה ושתה עד שהתנוודד ובקושי מצא את דרכו לביתו.

ועכשיו אנו כעניים בפתח ביתו של המוהל.

מול מבטו הקשוח של אבא, פתח המוהל כפוי הטובה את דלת ביתו ואנו נכנסנו ונעמדנו מול הבופט עם הסרוויסים של משפחת המוהל. הוא ואשתו לא הציעו לנו כיסא. הייתי עייף עד מוות וכמעט נרדמתי בעמידה. "מי שמסתובב בהפגזות מביא מזל רע", אמרה אשת המוהל.

כאן התחילה תמונה טראומטית שלי. אשת המוהל הגישה לבעלה, בימים של מצור ורעב בירושלים, צלחת מהבילה של מרק, שבה טיילו רבע עוף ותפוחי אדמה. ריח קסום של אוכל טוב גירה את הרירות.

"תשבו", אמר לפתע המוהל. ישבנו מסביב לשולחן. הנחתי את שתי כפות ידיי מתחת לסנטר כשני עמודים וצפיתי באיש האוכל מרק חם כשהוא מושך בשריקה כל כף וכף ומזמן לזמן נוגס בעוף ומוציץ את העצמות. בין כף לכף ובין מציצה למציצה הוא הטיף לנו בעזרת פתגמים, כמו: "אין משיחין בשעת הסעודה" ו"שעת אכילה - שעת מלחמה".

שקט מעיק ומפחיד ירד פתאום על ירושלים.

"התותחנים הערבים והאנגלים הלכו לישון", אמר אבא אחרי חצות, "בואו נלך הביתה".

"מתחיל שלג", אמר אבא ונשא אותי בזרועותיו. כמה טוב שיש מלחמה, אפילו אבא קשוח מגלה רכות לילדיו, חשבתי.

אימא לא יכלה להשלים עם התנהגותו של המוהל שהתימר להיות ידיד אישי של אבא. "ראית את ההתנהגות של המוהל? העיניים של הילד כמעט יצאו מהחורים שלהם. בן אדם, אתה רואה ילד קטן, תגיש לו כנף של עוף. תן לו גרון. בכל שתי מנות אוכל מסתרת מנה שלישית", אמרה אימא.

הגענו הביתה וחשכו עינינו. החלון שליידו ישנתי היה מנותץ. סורגי הברזל היו קרועים. מיטתי הייתה מלאה פוך. רסיס פגז בגודל אגרוף קרע את הכר שעליו ישנתי ושחט את הכר האהוב שעליו הנחתי את ראשי. ריח כבד של אבקת שריפה מילא את החדר. "אילמלא ברחנו מהבית הילד היה מת", אמר אבא. "בכל זאת תודה לאלוהים, לאופה ולמוהל", אמר אבא.

אבא הצמיד אותי לגופו ואמר: "איזו קרידו, תחזור אחריי: הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב" וסיים בברכת כהנים: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, ישא ה' פניו אליך, וישם לך שלום ושמך את שמי על בני ישראל ואני אברכם".

לחם ומלחמה

דיברנו בראשית דברינו על הקשר שבין לחם ומלחמה. קשר כזה חשתי בו בילדותי במלוא מובן המילה. להגיד שהמלחמה היו לה רק פנים רעות אנו נחטא לאמת. ילדים מוצאים טעם במלחמות. השבתת הלימודים במשך שנה שלימה אין טוב ממנה. מותו של חכם יעקב, שהיכה אותנו ללא רחמים, נטע בנו תקווה לימים טובים יותר בתלמוד תורה. חכם יעקב הלך להזעיק מיילדת לבתו ובאורח ציני מת ביום שבו נולד נכדו.

את מעט הקמח שנותר במזווה לשנו ואפינו על הסג' - קערת ברזל קעורה, שמתחיה הבערנו עצים ואפינו פיתות טעימות, בדומה לפיתות הדרוזיות.

נהנינו לשחק במשחק מלחמה ולהרוג באופן וירטואלי את שכנינו, את חברינו ואת הורינו. הרגנו והם נשארו בחיים. ממש כמו בסרטים המצויירים.

שמחות של מלחמה.

הימים ימי המצור על ירושלים. תושבי העיר חיים על 240 גרם לחם שחור ביום ועלעלי ח'וביזה, אותם עלי חלמית, שקטפנו והאימהות הכינו מהם קציצות ירק להחיות את נפשנו.

אבא היה בעל מכולת. באשמורת האחרונה הוא היה נוטל שק יוטה גדול והולך למאפיה לקבל את מיכסת הלחם היומית ללקוחותיו. כשהגיע לפתח החנות, כבר תור ארוך של עקרות בית השתרך בפתח החנות. הן כבר היו אמונות על עמידה בתורים גם לפח מים, ששימשו בעיקר לשתייה. הן היו אמונות על מיחזור המים. מים שרחצו כלים, אחר כך כיבסו ולאחר מכן שטפו בהם את הרצפות ולבסוף גם את השירותים התורכיים "בול קליעה".

בוקר אחד חזר אבא מהמאפיה ופגז נפל בפתח החנות. הנשים שעמדו בפתח החנות רובן נהרגו או נפצעו קשה. אבא נפצע בחיבור שבין השוק למותן והובל לבית החולים האנגלי לשעבר שברחוב הנביאים.

באותו לילה תיכנן האצ"ל לכבוש את שכונת שיח' ג'ראח (פעולה שנכשלה) ועל כן כל הפצועים מבלי להתחשב במצבם פונו מבית חולים. האמבולנס לא יכול היה להתקרב לפתח הבית בשל מחסומי הדרכים. בקור הירושלמי העז, כשהוא לאחר ניתוח קשה, הניח אותו נהג האמבולנס במרחק של כחצי קילומטר מהבית, כשבחוץ ניתכת אש תופת.

במשך שעות ארוכות אבא זחל את הדרך הביתה, כשהוא מאבד בהתמדה דם מן התפרים שנפרמו. כמעט חסר הכרה הגיע לפתח החצר הנעולה ובשארית כוחותיו דפק על השער הנעול ואין פותח.

זקנה אחת ששמעה את גניחותיו וזיהתה את קולו פתחה את השער ופרצה בזעקות. מצאנו את אבא במצב אנוש. הוא הובהל לבית חולים, אך האיש החסון והחזק הזה לא עמד בו הכוח. אני הוכרזתי יתום מלחמה.

יוחנן הסנדלר

פיו של רובן היה תמיד מלא מסמרים.